

Fimmtudaginn 9. júní 1994.

Nr. 184/1992. **Rafiðnaðarsamband Íslands**

(Guðni Á. Haraldsson hrl.)

gegn

protabúi Ístels hf.

(Guðmundur Kristjánsson hdl.)

Gjaldprotalög. Málshöfðunarfrestur.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Guðrún Erlendsdóttir, Garðar Gíslason og Gunnar M. Guðmundsson.

Áfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 24. apríl 1992. Hann krefst þess aðallega, að málinu verði vísað frá héraðsdómi, en til vara, að hinum áfrýjaða dómi verði hrundið og hann sýknaður af öllum kröfum stefnda. Þá krefst hann málskostnaðar úr hendi stefnda í héraði og fyrir Hæstarétti.

Stefndi krefst staðfestingar hins áfrýjaða dóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti úr hendi áfrýjanda.

I.

Frávísunarkröfu sína byggir áfrýjandi á því, að málshöfðunarfrestur eftir 1. mgr. 68. gr. gjaldprotalaga nr. 6/1978 hafi verið liðinn, þegar málið var höfðað fyrir bæjarþingi Reykjavíkur með stefnubirtingu 3. júní 1991.

Fyrir héraðsdómi gerði áfrýjandi kröfu um frávísun. Þeirri kröfu var hafnað með úrskurði 29. nóvember 1991. Úrskurði þessum var ekki skotið til Hæstaréttar við áfrýjun málsins, og kemur hann því ekki til sérstakrar skoðunar, en kanna ber, hvort vísa beri málinu frá héraðsdómi ex officio.

Miða ber við, að upphaf þess frests, sem um ræðir í 1. mgr. 68. gr. laga nr. 6/1978, sé ekki fyrr en við lok kröfulýsingarfrests, sbr. H. 1988,590. Kröfulýsingarfresti lauk 24. desember 1990, en málið var höfðað 3. júní 1991. Samkvæmt því var málið höfðað innan 6 mánaða frestsins, sem um getur í 1. mgr. 68. gr., og verður því ekki vísað frá héraðsdómi.

Eins og lýst er í héraðsdómi, afhenti Ístel hf. áfrýjanda símbúnað 4 dögum fyrir gjaldþrot. Sýnt þykir, að afhending símbúnaðarins, sem ekkert endurgjald kom fyrir, hafi, eins og á stóð, verið greiðsla upp í skuld Ístels hf. við sjóði þá í vörslu áfrýjanda, sem um ræðir í héraðsdómi, og jafnframt óvenjulegur greiðslueyrir í merkingu 54. gr. laga nr. 6/1978. Var því ekki skilyrði til skuldajafnaðar eftir 32. gr. sömu laga. Samkvæmt því ber að staðfesta niðurstöðu hins áfrýjanda dóms.

Áfrýjandi greiði stefnda málskostnað, svo sem í dómsorði greinir, og hefur þá ekki verið tekið tillit til virðisaukaskatts.

D ó m s o r ð :

Hinn áfrýjaði dómur skal vera óraskaður.

Áfrýjandi, Rafiðnaðarsamband Íslands, greiði stefnda, þrotabúi Ístels hf., 100.000 krónur í málskostnað fyrir Hæstarétti.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 31. mars 1992.

1.0.

Mál þetta, sem tekið var til dóms að loknum munnlegum málflutningi mánudaginn 16. mars sl., hefur þrotabúi Ístels hf., kt. 681283-0649, sem er til gjaldþrotaskiptameðferðar hjá skiptaráðandanum í Kjósarsýslu, höfðað fyrir bæjarþinginu með stefnu, þingfestri 11. júní 1991, á hendur Rafiðnaðarsambandi Íslands, kt. 600970-0119, Háaleitisbraut 68, Reykjavík.

Dómkröfur stefnanda eru eftirgreindar:

1. að rift verði með dómi greiðslu á hluta skuldar Ístels hf. við stefnda, sem fram fór þann 6. október 1990 með kaupum stefnda á símbúnaði af stefnanda, samtals að fjárhæð kr. 390.148,00,

2. að stefndi verði dæmdur til að greiða stefnanda framangreinda fjárhæð, kr. 390.148,00, með dráttarvöxtum [...],

3. að stefndi verði dæmdur til að greiða stefnanda málskostnað [...].

Dómkröfur stefnda eru þær, að hann verði alsýknaður af kröfum stefnanda og að stefnandi verði dæmdur til að greiða honum málskostnað [...].

Upphaflega gerði stefndi þá kröfu, að málinu yrði vísað frá dómi, en með úrskurði, upp kveðnum 29. nóvember 1991 af Sigurði T. Magnússyni, fulltrúa yfirborgardómara, var frávísunarkröfu stefnda hafnað, en ákvörðun um málskostnað í þeim þætti málsins látin bíða efnisdóms í málinu.

Sáttaumleitanir fyrir dómi hafa ekki borið árangur.

2.0.

Stefnandi kveður Ístel hf. hafa verið tekið til gjaldþrotaskipta með úrskurði skiptaréttar Kjósarsýslu, upp kveðnum 10. október 1990. Hafi það verið að beiðni stjórnar félagsins, fram kominni samdægurs, en félagið hafi þá um nokkurt skeið átt við verulega greiðsluerfiðleika að stríða. Hinn 6. október 1990 hafi stefndi keypt 1 símsstöð, 16 símtæki og fleira af Ístel hf., og hafi kaupverð varnings þessa numið skv. reikningi nr. 2752 kr. 390.148,00, þ.e. hinni umstefndu fjárhæð. Með bréfi, dagsettu 1. nóvember 1990, hafi stefndu lýst kröfu sinni vegna styrktar- og orlofssjóða félagsins í þrotabú stefnanda vegna vangreiddra gjalda Ístels hf. í sjóði þessa. Hafi krafa hans numið kr. 471.076,00, sem skiptist annars vegar í forgangskröfu, kr. 336.632,00, og í almenna kröfu, kr. 134.435,00. Hafi kröfulýsing þessi verið samþykkt af hálfu skiptastjóra. Í nefndu bréfi stefnda hafi jafnframt verið lýst yfir skuldajöfnuði á nýnefndri kröfu við kröfu búsins skv. framangreindum reikningi með skírskotun til 1. mgr. 32. gr. laga nr. 6/1978. Þessu vilji þrotabúið ekki una, og sé því málsókn þessi nauðsynleg.

Guðmundur Kristjánsson hdl. var ráðinn bústjóri til bráðabirgða í þrotabúi Ístels hf., strax í upphafi gjaldþrotaskiptanna, 10. október 1990, og síðan skipaður skiptastjóri á fyrsta skiptafundi eftir lok kröfulýsingarfrests, en hann var haldinn 11. janúar 1991. Um fyrirvar hans í máli þessu vísast því til 91. gr. gjaldþrotalaga nr. 6/1978, sbr. 112. gr. sömu laga.

Stefnandi heldur því fram, að með afhendingu símbúnaðar þess, er áður greinir, hafi stefnda verið greitt með óvenjulegum greiðslueyri. Ráðstöfun þessari megi og skuli því rifta á grundvelli 54. gr. gjaldþrotalaga nr. 8/1978. Riftunarkrafa þessi sé einnig sjálfstætt grundvölluð á 61. gr. nefndra laga af hálfu stefnanda, þar sem hér sé um ótilhlýðilega ráðstöfun að ræða, sem hafi verið til hagsbóta fyrir stefnda. Greiðslukröfu sína rökstyður stefnandi með 62. gr. gjaldþrotalaganna, ef af riftun verður skv. 54. grein þeirra, en 63. grein, fari hún fram eftir 61. gr. laganna.

Um málskostnað og vexti á hann vísar stefnandi til XII. kafla um meðferð einkamála í héraði nr. 85/1936, einkum 175. gr. og 177. gr., sbr. 184. gr., svo og 21. gr. laga nr. 54/1988 um breytingar á nefndri 175. gr. og III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987, sbr. lög nr. 67/1989. Kröfu um virðisaukaskatt á málflutningsþóknun reisir hann á lögum nr. 50/1988, en hann kveður stefnanda ekki vera virðisaukaskattsskyldan og honum því nauðsyn að fá stefnda dæmdan til greiðslu skatts þessa. Um fyrirvar skiptastjóra vísar hann til 91. gr. laga nr. 6/1978 og 112. gr. sömu laga.

3.0.

Um málavexti segir stefndi, að Ístel hf. hafi m.a. rekið verslun með raf-eindataeki, símsstöðvar og fleira og séð um uppsetningu og viðgerð á slíkum tækjum. Hjá Ístel hafi starfað rafiðnaðarmenn, er hafi verið félagsmenn í félögum er aðild áttu að Rafiðnaðarsambandi Íslands.

Samkvæmt kjarasamningi stefnda við vinnuveitendur, sbr. og 1. og 6. gr. laga 55/1980 um starfskjör launþega, beri vinnuveitendum að greiða í styrktar- og orlofssjóði viðkomandi stéttarfélaga þær greiðslur, er samið sé um í kjarasamningum. Samkvæmt gr. 10.3.1. í kjarasamningi Rafiðnaðarsambands Íslands beri vinnuveitendum að greiða 1% af útborguðu kaupum í styrktarsjóð stefnda. Samkvæmt gr. 10.2.1. í sama samningi beri að greiða 0,25% af útborguðu kaupum til orlofsheimilassjóðs stefnda, sjá og 7. gr. laga 19/1979.

Hinn 9. maí 1990 hafi Ístel hf. staðfest pöntun stefnda á símkerfi, 16 stk. skjásímum og 4 stk. faxtækjum. Hafi það verið haft í huga, að skuldajafna mætti við kröfu stefnda. Er gengið hafi verið frá kaupunum, hafi stefnda allsendis verið ókunnugt um, að Ístel hf. ætti ekki fyrir skuldum. Vegna atvika, er vörðuðu Ístel hf. og stefnda, hafi afhending tækjanna dregist, en um mánaðamótin september/október 1990 hafi Ístel hf. afhent símsstöð ásamt 16 stk. skjásímtækjum. Reikningur hafi verið gefinn út vegna þessara viðskipta 6. október 1990. Hinn 10. október sama ár hafi að ósk stjórnar Ístels hf. bú þess verið tekið til gjaldprotaskipta með úrskurði skiptaréttar Kjósarsýslu sama dag.

Hinn 1. nóvember 1990 hafi lögmaður stefnda lýst kröfu í þrotabú Ístels hf. vegna vangreiddra gjalda í styrktar- og orlofssjóð Rafiðnaðarsambands Íslands fyrir tímabilið janúar 1989 til og með október 1990, samtals að fjárhæð kr. 471.066,00. Gjöldum fyrir janúar 1989 til apríl sama ár hafi verið lýst sem almennri kröfu, en öðrum gjöldum sem forgangskröfu. Jafnframt hafi verið lýst yfir skuldajöfnuði á kröfunni við kröfu búsins samkvæmt fram lögðum reikningi í málinu. Jákvæðum mismun, að fjárhæð kr. 80.918,00, hafi verið lýst sem forgangskröfu í búið.

Afstaða bústjóra hafi verið sú samkvæmt bréfi hans, dags. 3. janúar 1991, að hafna bæri kröfunni að svo stöddu. Afstöðu þessari hafi verið mótmælt með bréfi lögmanns stefnda, dags. 7. janúar 1991. Hinn 22. janúar sama ár hafi lögmanni stefnda borist bréf bústjóra, þar sem fallist hafi verið á að kröfurnar hefðu forgang eins og þeim hafi verið lýst. Skuldajöfnuði hafi hins vegar verið mótmælt, en ekki hafi verið fallist á innheimtuþóknun. Þessu hafi verið mótmælt sama dag af lögmanni stefnda og skuldajafnaðar-yfirlýsingu breytt þannig, að ekki væri skuldajafnað vegna iðgjalds þrjá síð-

ustu mánuði fyrir gjaldþrot. Krafa um innheimtukostnað hafi síðar verið viðurkennd við fyrirtækt málsins í skiptarétti, en skuldajöfnuði mótmælt.

Stefndi segir, að á því sé byggt, að samþykkt hafi verið sem forgangskrafa og almenn krafa í þrotabú Ístels hf. krafa um vangreidd iðgjöld í styrktar- og orlofssjóð. Sú krafa, þegar undan séu skildir þrír síðustu mánuðir hennar, hafi numið á úrskurðardegi kr. 455.453,00. Skuldajafnaðaryfirlýsingu hafi hinn 1. nóvember 1990 verið beint til búsins og því geti það nú ekki krafið stefnda um fjárhæð, sem sé lægri en ofangreind viðurkennd krafa.

Krafa stefnda hafi stofnast allt frá janúar 1989 til og með júní 1990 og uppfylli því þau skilyrði er sett séu í 32. gr. og 56. gr. laga 6/1978. Stefnda hafi, er hann eignaðist kröfu sína, verið ókunnugt um, að félaginu yrði þá ekki bjargað frá gjaldþroti. Á það verði að leggja áherslu að krafa sú, sem notuð sé til skuldajafnaðar, stofnist á tímabilinu janúar 1989 til og með júní 1990. Það verði því ekki með góðu móti sagt, að stefndi hafi t.d. í febrúar 1989 séð fyrir gjaldþrot Ístels hf. í október 1990, sbr. orðalag 32. gr. laga 6/1978, sbr. 56. gr. sömu laga.

Á því sé byggt, að komist hafi á kröfuréttarsamband milli Ístels hf. og stefnda strax í maí 1990 og í síðasta lagi 6. október sama ár. Um þetta sé vitnað til meginreglna kröfuréttar um loforð svo og til 12.–15. gr. laga 39/1922.

Vaxtakröfu búsins sé sérstaklega mótmælt, þar sem hér sé um bótakröfu að ræða. Bótakröfu stefnda sé mótmælt sem ósannaðri.

Varðandi tilvísun stefnanda í 1. tölulið 54. gr. laga 6/1978 þá geti skuldajöfnuður aldrei talist óvenjulegur greiðslueyrir og því eigi nefnd grein ekki við. Riftun á grundvelli 61. gr. sömu laga takmarkist og af heimild í 32. gr., sbr. og 56. gr. sömu laga.

Að öðru leyti vitni stefndi til 175. gr. laga 85/1936 um vexti á málskostnað og laga 50/1988 um virðisaukaskatt en stefndi reki ekki virðisaukaskatts-skylda starfsemi.

4.0.

Forsendur og niðurstaða.

Fyrst ber að víkja að þeirri málsástæðu stefnanda, að greiðsla sú, sem krafist er riftunar á, hafi verið óvenjulegur greiðslueyrir og því riftanleg samkvæmt 54. gr. gjaldþrotalaga nr. 6/1978, en svo sem áður greinir vill stefndi skuldajafna þessari greiðslu við skuld stefnanda til sín vegna vangreiddra iðgjalda í styrktar- og orlofssjóð stefnda, sem samþykkt hefur verið að hluta sem forgangskrafa og að hluta sem almenn krafa í þrotabú Ístels

hf. Greiðsla sú, sem riftunar er krafist á, mun hafa farið fram 6. október 1990, en vörurnar munu hafa verið afgreiddar þann dag eftir pöntun, sem staðfest var 9. maí 1990. Skuldajöfnuði var lýst af hálfu stefnda hinn 1. nóvember 1990.

Fallast verður á það með stefnanda, að símabúnaður, þ.e. símkerfi, símstöð og skjásímtæki, séu almennt ekki venjulegur greiðslueyrir og geti greiðslan sem slík ekki virst venjuleg eftir atvikum, sbr. orðalag 54. gr. laganna. Ekki verður heldur á það fallist með stefnda, að skuldajöfnuður geti aldrei talist óvenjulegur greiðslueyrir í skilningi umræddrar 54. gr. laganna, þar sem henni er einmitt ætlað að ná til tilvika, sem með einum eða öðrum hætti bera keim af skuldajöfnuði.

Úrlausnarefnið hér er því, hvort skuldajöfnuður sá, sem mál þetta snýst um og stefndi fullyrðir að uppfylli skilyrði 32. og 56. gr. laganna, gangi fyrir riftunarreglu 54. gr. laganna, þannig að riftun samkvæmt síðastnefndri grein sé óheimil ef skuldajafnaðarskilyrði 32. og 56. gr. laganna eru fyrir hendi.

Skuldajafnaðarréttur samkvæmt 32. gr. laga nr. 6/1978 er mjög víðtækur, en þar segir í 1. tölulið, að hver sá, er skuldi þrotabúi, geti dregið frá það, er hann á hjá því, hvernig sem skuld og gagnkröfu er farið. Þó þarf lánardrottinn eða sá, sem hann erfði kröfuna eftir, að hafa eignast hana áður en 3 mánuðir voru til frestdags. Ekki verður krafa heldur notuð til skuldajafnaðar, ef lánardrottinn, þegar hann eignaðist hana, sá eða mátti sjá, að þrotamaður átti ekki fyrir skuldum, eða hann fékk kröfuna til skuldajafnaðar. Samkvæmt þessari grein þurfa því almenn skuldajafnaðarskilyrði ekki alltaf að vera til staðar, þ.e. kröfurnar þurfa t.d. ekki að vera sambærilegar.

Í athugasemdum um þennan 1. tölulið 32. greinar í frumvarpi til laganna segir svo: „Í 32. gr. er rætt um skuldajöfnunarrétt kröfuhafa. Er það mjög umdeilt atriði meðal fræðimanna. Ekki hefur þótt ástæða til að breyta efnislega núgildandi reglu, en hana er að finna í 1. mgr. 17. gr. gjaldþrotaskiptalaganna.“ Í meðförum Alþingis var sú eina breyting gerð á ákvæðinu, að samkvæmt 2. málslíð 1. mgr. 32. gr. þarf lánardrottinn að hafa eignast kröfu áður en 3 mánuðir voru til frestdags, en í frumvarpinu var miðað við upphaf gjaldþrotaskipta.

Reglan mun upphaflega hafa verið sett á þeim forsendum, að óeðlilegt væri, að kröfuhafi sé fyrst þvingaður til að borga sína skuld að fullu, hvað sem skuld búsins líði, en eigi svo aðeins kröfu ásamt öðrum í búið. Á hinn bóginn hafa fræðimenn bent á, að skuldajafnaðarrétturinn geti með þessu móti orðið nokkuð tilviljanakenndur og að allir kröfuhafar í þrotabúi verði að gjalda slík forréttindi einstakra kröfuhafa með lækkun úthlutunar til sín.

Jafnræði kröfuhafa er eitt af grundvallarsjónarmiðum, sem liggja að baki gjaldþrotalögunum, sérstaklega þó, að þessu jafnræði skuli ekki spillt með ráðstöfunum, sem gerðar eru eftir gjaldþrotið eða þegar vitneskja liggur fyrir, að það standi fyrir dyrum. Riftunarreglum gjaldþrotalaga er einmitt ætlað að ná þessum markmiðum. Framkvæmd þessara jafnræðissjónarmiða og trygging þeirra með ógildingarreglum laganna leiðir óhjákvæmilega til takmörkunar á skuldajafnaðarrétti kröfuhafa í gjaldþrotabú. Ef greiðsla með óvenjulegum greiðslueyri samkvæmt 54. gr. laganna væri ekki riftanleg vegna skuldajafnaðarréttar í 32. gr. laganna, gætu aðilar, sem kröfur ættu í gjaldþrotabú, eftir atvikum fengið afhentar vörur frá þrotamanni samkvæmt kaupsamningi fyrir frestdag og síðan lýst yfir skuldajöfnuði eftir upphaf gjaldþrotaskipta. Erfitt yrði líka í framkvæmd að gera greinarmun á því, hvort kröfuhafi var grandsamur eða grandlaus við samningsgerð, enda skiptir grandsemi hér ekki máli, þar sem riftunarregla 54. gr. laganna er hlutlæg. Sömu sjónarmið gilda gagnvart skuldajöfnuði samkvæmt 56. gr. laganna.

Þegar af þeim ástæðum, sem hér hafa verið raktar, ber að fallast á riftunarkröfu stefnanda. Stefnandi byggir endurgreiðslukröfu sína vegna riftunar samkvæmt 54. gr. laga nr. 6/1978 á 62. gr. laganna. Samkvæmt 1. málslíð þess ákvæðis ber þeim, sem hag hafði af ráðstöfun eða réttargerð, að greiða búinu fé, sem svarar til þess er greiðsla búsins hefur orðið honum að notum, þó ekki hærri fjárhæð en tjóni búsins nemur. Markmið ákvæðisins er að gera riftunarþola eins settan og hin riftanlega ráðstöfun hefði aldrei farið fram. Samkvæmt þessu verður að telja rétt, að stefndi greiði búinu kr. 390.148,00 auk vaxta, svo sem krafist er í stefnu, þ.e. frá 6. október 1990 til greiðsludags.

Eftir atvikum og samkvæmt úrslitum málsins þykir rétt, að stefndi greiði stefnanda kr. 100.000,00 í málskostnað, þ.m.t. virðisaukaskatt.

Jón J. Arnalds borgardómari kvað upp dóm þennan.

D ó m s o r ð:

Greiðslu á hluta skuldar Ístels hf. við stefnda, Rafiðnaðarsamband Íslands, sem fram fór þann 6. október 1990 með kaupum stefnda á símbúnaði af stefnanda, samtals að fjárhæð kr. 390.148,00, er rift.

Stefndi greiði stefnanda, þrotabúi Ístels hf., kr. 390.148,00 með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 6. október 1990 til greiðsludags. Áfallnir dráttarvextir leggist við höfuðstól skuldar á 12 mánaða fresti, í fyrsta sinn 6. október 1991.

Enn fremur greiði stefndi stefnanda kr. 100.000,00 í málskostnað, þ.m.t. virðisaukaskatt. Vextir af málskostnaði án virðisaukaskatts

reiknist samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 15. degi eftir uppkvaðningu dóms þessa til greiðsludags.

Dómi þessum ber að fullnægja innan 15 daga frá lögbirtingu hans að telja að viðlagðri aðför að lögum.
